
Immanuel Kant (1724–1804) patří k nejvýznamnějším osobnostem německé klasické filozofie. Bez vlivu jeho myšlení si nelze představit další vývoj teorie poznání, moderní filozofie a estetiky, vyzařují však z něho podněty i pro filozofii vědy, filozofii dějin a filozofii hodnot, stejně jako pro transcendentální filozofii. K jeho nejznámějším dílům patří *Kritika čistého rozumu* (*Kritik der reinen Vernunft*, 1781), *Kritika praktického rozumu* (*Kritik der praktischen Vernunft*, 1788) a *Kritika soudnosti* (*Kritik der Urteilskraft*, 1790), z oblasti morální filozofie pak také, zejména u nás, spis *Základy metafyziky mravů* (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785), který v českém překladu vydalo Nakladatelství Svoboda v roce 1990. *Prolegomena ke každé příští metafyzice, která se bude moci stát vědou* je práce, v níž Kant přehledně objasňuje některé zásadní myšlenky *Kritiky čistého rozumu*. Zabývá se otázkou možnosti filozofie a metafyziky jako vědy, táže se po povaze platného poznání ve vědách a snaží se dospět k odhalení podmínek, za nichž je platné poznání vůbec možné. Kriticky se přitom vyrovnává s dosavadní metafyzikou, kterou odmítá jako projev neoprávněných ambic rozumového poznání. Podle jeho přesvědčení, které ovlivnilo i vývoj teologie, je víra založena v jiné dimenzi lidské bytosti, než je teoretické poznání.

Immanuel Kant
PROLEGOMENA
KE KAŽDÉ PŘÍŠTÍ
METAFYZICE,
JEŽ SE BUDE MOCI
STÁT VĚDOU

NAKLADATELSTVÍ
SVOBODA
PRAHA 1992

Metodický postup *Prolegomen*, zejména těchto, která mají být průpravou k budoucí metafyzice, bude tedy *analytický*.

I když nemůžeme předpokládat, že metafyzika jako věda *skutečně* existuje, přece můžeme naštěstí spolehlivě říci, že je nám skutečně dáno určité čisté syntetické poznání *a priori*, totiž *čistá matematika* a *čistá přírodověda*; neboť ty obě obsahují věty, které jsou vesměs uznávány za apodikticky jisté, zčásti z pouhého rozumu, zčásti na základě všeobecně se shodující zkušenosti, a přesto na zkušenosti jakoby nezávislé. Máme tedy alespoň nějaké *nepopiratelné* syntetické poznání *a priori* a nesmíme se ptát, je-li možné (neboť je skutečné), nýbrž jenom *jak je možné*, abychom z principu jeho možnosti mohli odvodit též možnost všeho ostatního takového poznání.

Všeobecná otázka Prolegomen:

Jak je možné poznání z čistého rozumu?

§ 5.

Viděli jsme výše velmi výrazný rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy. Možnost analytických vět byla snadno pochopitelná, poněvadž spočívá výlučně na zásadě sporu. Možnost syntetických vět *a posteriori*, tj. takových, které čerpáme ze zkušenosti, rovněž nepotřebuje žádné zvláštní objasňování; zkušenost totiž není nic jiného než nepřetržitě slučování (syntéza) vjemů. Zbývají nám tedy jen syntetické věty *a priori*, jejichž možnost musíme hledat nebo zkoumat, poněvadž spočívá nutně na jiných principech než na zásadě sporu.

Nesmíme zde však teprve hledat *možnost* takových vět, tj. ptát se, zda se mohou vyskytnout. Neboť mnohé z nich jsou skutečně dány, a to jako nepopiratelně jisté; a jelikož metoda, kterou se nyní řídíme, má být analytická, začneme tím, že takové syntetické, ale čisté rozumové poznání skutečně existuje; potom však musíme přece jen *zkoumat* důvod této možnosti a ptát se, *jak je toto poznání možné*, abychom z principů jeho možnosti dovedli určit podmínky jeho užívání i jeho dosah a hranice. Vyjádříme-li vlastní úlohu, na níž všechno záleží, se školskou přesností, zní tedy takto:

Jak jsou možné syntetické věty a priori?

Tuto otázku jsem kvůli přístupnosti vyjádřil výše poněkud jinak, totiž jako otázku po poznání z čistého rozumu, což jsem tentokrát mohl právě tak dobře učinit bez újmy pro pochopení toho, oč nám jde: když zde totiž běží jediné o metafyziku a její zdroje, bude mít, jak doufám, po výše učiněných připomínkách každý stále na paměti, že hovoříme-li zde o čistém rozumovém poznání, nemíníme nikdy poznání analytické, nýbrž jen syntetické*.

* Nelze zabránit tomu, aby poznání postupující stále dál neshledalo na příštích nedostatečnými jisté výrazy, které se staly již klasickými a pocházejí

Prolegomena

Předběžná zmínka o tom, co je specifické pro každé metafyzické poznání

§ 1.

O pramenech metafyziky

Chceme-li hovořit o nějakém poznání jako o vědě, musíme mít možnost předem přesně stanovit to, čím se liší od všeho poznání ostatního a co je tedy pro ně *specifické*; v opačném případě hranice věd splývají a žádnou z nich nelze náležitě probrat, jak by odpovídalo její přirozené povaze.

Ať už toto specifikum spočívá v rozdílnosti *předmětu poznání*, jeho *zdrojů* či jeho *druhu*, anebo v rozdílnosti některých či všech těchto stránek dohromady, idea možné vědy a její vlastní domény se tedy zakládá nejprve na něm.

Pokud jde především o *zdroje* metafyzického poznání, tkví už v jeho pojmu, že nemohou být empirické. Jeho principy (k nimž patří nejen jeho zásady, ale také jeho základní pojmy) nesmějí být tedy nikdy čerpány ze zkušenosti; neboť toto poznání nemá být fyzické, nýbrž právě metafyzické povahy, tj. má se prostírat za hranicemi zkušenosti. Jeho základem nebude tedy ani vnější zkušenost, která je zdrojem fyziky ve vlastním smyslu, ani zkušenost vnitřní, z níž vychází empirická psychologie. Je to tedy poznání *a priori* čili poznání z čistého rozvažování a čistého rozumu.

Potud by se však toto poznání v ničem nelišilo od čisté matematiky; bude se tedy muset nazývat *čistým poznáním filozofickým*; co se týče významu tohoto výrazu, dovolávám se *Kritiky čistého rozumu*, strana 712* a násl., kde byl rozdíl tohoto dvojího způsobu užívání rozumu zřetelně a důkladně probrán. — Tolik tedy o pramenech metafyzického poznání.

* 2. vyd., s. 740 n. Pozn. vydav.

§ 2.

O způsobu poznání, jenž jedině může být nazýván metafyzickým

a)

O rozdílu syntetických a analytických soudů vůbec

Je dáno specifickým rázem metafyzického poznání, že musí obsahovat vesměs apriorní soudy. Ať už mají soudy jakýkoli původ nebo ať je jejich logická forma jakákoli, existuje mezi nimi nadto ještě obsahový rozdíl, na základě něhož jde buďto pouze o soudy *vysvětlovací*, jež k danému obsahu nic nepřidávají, nebo o soudy *rozšiřovací*, jež dané poznání zvětšují; ty první budeme moci nazývat soudy *analytickými*, druhé *syntetickými*.

Analytické soudy nevypovídají v predikátě nic než to, co už bylo skutečně, třebaže ne tak jasně a stejně uvědoměle myšleno v pojmu subjektu. Řeknu-li: „Všechna tělesa jsou rozlehlá“, pak jsem pojem tělesa ani v nejmenším nerozšířil, nýbrž pouze ho rozvedl, poněvadž rozlehlost byla v onom pojmu skutečně myšlena už před pronesením soudu, třebaže ne ještě výslovně vyjádřena; je to tedy soud analytický. Naproti tomu věta: „Některá tělesa jsou těžká“ obsahuje v predikátě cosi, co v obecném pojmu tělesa skutečně myšleno není; rozšiřuje tedy mé poznání tím, že k mému pojmu něco přidává, a musí se proto nazývat soudem syntetickým.

b)

Společným principem všech analytických soudů je zásada sporu (kontradikce)

Všechny analytické soudy spočívají plně na zásadě sporu a jsou svou povahou soudy apriorními, ať už pojmy, které jim slouží jako látka, jsou empirické, či nikoli. Neboť protože predikát kladného analytického soudu je už předem myšlen v pojmu subjektu, nemůže v něm být bez rozporu popírán; právě tak je v subjektu nutně popírán jeho opak v analytickém, ale záporném soudu, a to rovněž v důsledku zásady sporu. Tak je tomu s větami: „Každé těleso je rozlehlé“ a „Žádné těleso není nerozlehlé (jednoduché)“.

Právě proto jsou také všechny analytické věty apriorními soudy, i když jsou jejich pojmy empirické, např.: „Zlato je žlutý kov“; neboť abych tohle věděl, k tomu nepotřebuji žádnou další zkušenost než svůj pojem zlata, v němž je už obsaženo, že toto těleso je žluté a že je to kov: neboť právě toto obsahoval můj pojem a já jsem nepotřeboval učinit nic jiného než tento pojem rozebrat, aniž jsem se musel ohlížet na něco jiného kromě něho samého.

c) *Syntetické soudy potřebují jiný princip než zásadu sporu*

Existují syntetické soudy *a posteriori*, jejichž původ je empirický; jsou však i takové, které jsou jisté *a priori* a které pocházejí z čistého rozvažování a rozumu. Obojí se však shodují v tom, že nemohou nikdy vzniknout jen na základě principu analýzy, totiž zásady sporu; vyžadují ještě jiný princip, třebaže musí být z každé základní věty, ať je jakákoli, odvozeny vždy *podle zásady sporu*, neboť té nesmí odporovat nic, i když se rovnou z ní nedá odvodit všechno. Nejprve tedy provedu klasifikaci syntetických soudů.

1. *Soudy zkušenostní* jsou vždy syntetické. Byla by totiž nesrovnalost v tom, chtít zakládat na zkušenosti analytický soud, když přece k tomu, abych takový soud vytvořil, vůbec nesmím vyjít za hranice svého pojmu, takže k němu nemám zapotřebí žádného zkušenostního svědectví. Že těleso je rozlehlé, to je věta jistá *a priori*, a ne zkušenostní soud. Neboť než se uchýlím ke zkušenosti, mám již všechny podmínky k svému soudu v pojmu, z něhož mi stačí toliko vyvodit predikát podle zásady sporu a tím si zároveň uvědomit *nutnost* tohoto soudu, o níž by mi zkušenost neřekla zhola nic.

2. *Matematické soudy* jsou vesměs syntetické. Zdá se, že tato věta až dosud naprosto unikla pozornosti analytiků lidského rozumu, ba že je přímo protichůdná všem jejich domněnkám, ačkoli je nepopíratelně jistá a ve svých důsledcích velmi závažná. Když totiž tito analytici shledali, že matematikové vyvozují všechny své závěry podle zásady sporu (jak to vyžaduje povaha každé apodiktické jistoty), namlouvali si rovněž, že by se ze zásady sporu daly poznat i axiomy, v čemž se velice mýlili; neboť syntetická věta se zajisté dá pochopit

na podkladě zásady sporu, nikdy však sama o sobě, nýbrž jen tak, že se předpokládá jiná syntetická věta, z níž může být vyvozena.

Především musíme poznamenat, že vlastní matematické věty jsou vždy apriorními, a nikoli empirickými soudy, protože se vyznačují nutností, která nemůže být čerpána ze zkušenosti. Jestliže tuto moji tezi nechcete připustit, pak ji tedy omezím na *čistou matematiku*, jejíž pojem sám už s sebou nese, že v ní není obsaženo poznání empirické, ale pouze čisté poznání *a priori*.

Zpočátku bychom si mohli myslet, že věta $7 + 5 = 12$ je čistě analytická a že vyplývá z pojmu součtu sedmi a pěti podle zásady sporu. Když si však věci povšimneme blíže, zjistíme, že pojem součtu 7 a 5 neobsahuje nic víc než spojení obou čísel v číslo jediné, přičemž se ještě vůbec neuvažuje o tom, jaké je toto jediné číslo, jež je obě zahrnuje. Pojem dvanácti není ještě nikterak myšlen tím, že si pouze myslím ono spojení sedmi a pěti; a ať svůj pojem takového možného součtu rozebírám sebedéle, s dvanáctkou se v něm přece nesetkám. Je nutno vykročit za tyto pojmy a vzít si na pomoc názor odpovídající jednomu z nich, např. svých pět prstů nebo (jak doporučuje ve své aritmetice *Segner*) pět bodů, a pak postupně přidávat jednotky takto názorně dané pětky k pojmu sedmičky. Touto větou $7 + 5 = 12$ tedy skutečně rozšiřujeme svůj pojem a přidáváme k pojmu prvotnímu nový, který v něm nebyl původně myšlenkově zahrnut, takže aritmetická věta je vždy syntetická, což si uvědomíme tím zřetelněji, pracujeme-li s čísly poněkud většími; neboť pak se jasně ukáže, že ať bychom převraceli svůj pojem jak chtěli, nemohli bychom nikdy najít součet prostřednictvím pouhého rozboru svých pojmů, dokud si nepřibereme na pomoc nazírání.

Právě tak není analytický ani žádný axióm čisté geometrie. Věta, že přímka je nejkratší spojnice dvou bodů, je syntetická. Neboť můj pojem přímocárosti neobsahuje nic kvantitativního, nýbrž jen kvalitu. Pojem nejkratší délky je tedy k němu přidán zcela navíc a nemůže být žádným rozbohem vyvozen z pojmu přímky. Musí zde tedy být přibrán ku pomoci názor, jehož prostřednictvím je syntéza jediné možná.

Některé jiné axiomy, jež předpokládají ti, kdo se zabývají geometrií, jsou sice skutečně analytické a spočívají na zásadě sporu,

avšak slouží jen jako články vytvářející řetěz metodického postupu, a ne jako principy; takové jsou identické věty, např. $a = a$, celek se sám sobě rovná, nebo $(a + b) > a$, tj. celek je větší než jeho část. Avšak i samotné tyto axiomy, přestože se jejich platnost zakládá jen na pojmech, jsou v matematice připuštěny jen proto, že je lze znázornit. To jen dvojznačnost vyjadřování nás zde obvykle vede k domněnce, že predikát takových apodiktických soudů mohl být obsažen už v našem pojmu, a že tudíž takový soud je analytický. Musíme si přimyslet k danému pojmu jistý predikát, a tato nutnost tkví už v samých pojmech. Ale otázkou není, co musíme k danému pojmu myšlením přidat, nýbrž co si pod ním skutečně myslíme, třebaže pouze nejasně; a tu se ukazuje, že predikát patří k takovému pojmu sice nutně, ale ne bezprostředně, nýbrž prostřednictvím názoru, který k němu musí přistoupit navíc.*

Co je podstatné u čistého *matematického* poznání a čím se odlišuje ode všeho jiného poznání *a priori*, je okolnost, že musí postupovat *nikoli pomocí* pouhých *pojmu*, nýbrž tak, že je názorně konstruuje (Kritika, 1. vyd., s. 713).** Jelikož tedy musí vycházet ve svých větách za hranice *pojmu*, tedy jít k tomu, co je obsaženo v názoru, který pojmu odpovídá, nemohou a nebudou matematické věty nikdy vznikat pitváním *pojmu*, tedy analyticky, a jsou proto vesměs syntetické.

Nemohou však nechat bez povšimnutí újmu, kterou filozofii způsobilo opomíjení tohoto jinak snadného a zdánlivě nevýznamného postřehu. Hume sice cítil, že je jako filozof povolán k tomu, aby uvažoval o celé sféře čistého poznání *a priori*, v níž si lidská rozvažovací schopnost nárokuje pro sebe tak velké oblasti, vyloučil z ní však

* Následujících pět odstavců je v původním vydání *Prolegomen* zařazeno po prvním odstavci § 4. Na základě *Vaihingerovy - Sitzlerovy* hypotézy o záměně čtvrtého tiskařského sloupce za třetí nepřekládáme tedy toto místo v kontextu Erdmannova akademického vydání, nýbrž podle vydání Vorländerova (1905), resp. Cassirerova (1922). Jsme při tom ve shodě např. s nedávným překladem slovenským (1970) i s překlady polskými (z r. 1960), třebaže ne se *Zábou* (1916), který se úzkostlivě přidržoval konzervativního textově kritického hlediska Erdmannova. Pozn. překl.

** 2. vyd., s. 741. Pozn. vydav.

neuváženě jeden celý, a to nejdůležitější úsek tohoto poznání, totiž čistou matematiku, v domnění, že její přirozená povaha a tak říkajíc základní zákon spočívá na docela jiných principech, totiž výlučně na zásadě sporu; a třebaže netřídil věty tak rigorózně a všeobecně či pod těmiž názvy, jako to zde činím já, znamenalo to vlastně právě tolik, jako by byl řekl: čistá matematika obsahuje pouze apriorní věty *analytické*, metafyzika syntetické. V tom se však převelice mýlil a tento omyl měl pro celý jeho koncept rozhodně nepříznivé důsledky. Kdyby to nebyl učinil, byl by svou otázkou po původu našich syntetických soudů rozšířil daleko za svůj metafyzický pojem kauzality a vztáhl ji také na možnost matematiky *a priori*, kterou by pak musel rovněž považovat za syntetickou. Pak by ovšem nebyl mohl v žádném případě zakládat své metafyzické věty na pouhé zkušenosti, protože by byl podřídil axiomy čisté matematiky rovněž zkušenosti, na což byl příliš prozíravý. Dobrá společnost, v níž by se tak metafyzika byla octla, byla by ji zajistila před nebezpečím bezohledného zacházení, neboť rány jí určené byly by nutně zasáhly také čistou matematiku, což však nebylo a ani nemohlo být *Humovým* úmyslem: tak by byl tento důvtipný muž přiveden k úvahám, jež by se musely podobat těm, jimiž se nyní zabýváme my, jež by však jeho nenapodobitelně krásným výkladem byly nekonečně získaly.

3.* *Specifické metafyzické* soudy jsou vesměs syntetické. Musíme rozlišovat *metafyzické* soudy ve vlastním smyslu od soudů, které pouze patří do oboru *metafyziky*. Mezi těmi druhými je sice velmi mnoho soudů analytických, avšak jsou to pouze prostředky k vlastním metafyzickým soudům, o něž jediné v této vědě jde a jež jsou vždycky syntetické. Neboť patří-li některé pojmy, např. pojem substance, k metafyzice, patří k ní nutně též soudy vznikající pouhým jejich rozbořením, např.: „Substance je to, co existuje jenom jako subjekt“ atd., a pomocí několika takových analytických soudů se snažíme přiblížit k definici těchto *pojmu*. Poněvadž však analýza čistého rozvažovacího *pojmu* (a z takových pozůstává metafyzika) neprobíhá jiným způsobem než rozbor jakéhokoli *pojmu* jiného, též empiric-

* Číslování doplněno rovněž podle Vorländerova a Cassirerova vydání; zavedl je již Karl Schulz (1888). Pozn. překl.

kého, který do metafyziky nepatří (např.: Vzduch je pružná plynná látka, jejíž pružnost nezaniká působením žádného známého stupně chladna), je sice takový pojem specificky metafyzický, avšak analytický soud sám nikoli. Neboť metafyzická věda se dobírá svých apriorních poznatků zvláštním a specifickým způsobem, který je tedy nutno odlišit od toho, co má společného se všemi ostatními poznatky rozvažovací schopnosti. Tak je např. věta: Vše, co tvoří substanci věcí, je stálé, – syntetická a specificky metafyzická.

Jestliže jsme nejprve podle určitých principů shromáždili apriorní pojmy, které jsou látkou a stavivem metafyziky, pak má rozbor těchto pojmů velikou cenu a může být oddělen jako zvláštní část – (jakási *philosophia definitiva*) obsahující vesměs analytické, do oboru metafyziky patřící věty – od všech vět syntetických, které tvoří samotnou metafyziku. Neboť ony rozborů nepřinášejí skutečně nikde tak významný užitek jako v metafyzice, tj. se zřetelem k syntetickým větám, které mají být sestaveny z oněch předtím analyzovaných pojmů.

Závěrem tohoto paragrafu tedy je, že metafyzika má vlastně co dělat se syntetickými větami *a priori*, o něž jí jediné jde, k čemuž je zajisté zapotřebí mnoha rozborů jejích pojmů, tudíž analytických soudů, při čemž se však postupuje nejinak než u každého jiného druhu poznání, kde se rozbořem snažíme pouze své pojmy učinit zřetelnými. Podstatným obsahem metafyziky je však vytváření poznání *a priori*, a to jak podle názoru, tak podle pojmů, a nakonec též syntetických vět *a priori* ve filozofickém poznání.

§ 3.

Poznámka k všeobecnému dělení soudů na analytické a syntetické

Toto dělení je nepostradatelné pro kritiku lidské rozvažovací schopnosti a zaslouží si proto, aby v ní platilo za *klasické*; jinak ovšem nevím, že by ještě někde přinášelo valný užitek. V tom vidím též příčinu, proč dogmatictí filozofové, kteří hledali prameny metafyzických soudů vždy jen v samotné metafyzice, ne však mimo ni – v čistých zákonech rozumu vůbec, zanedbali toto dělení, jež se nabízí jakoby samo sebou, a proč mohli hledat důkaz zásady dostatečného

důvodu, která je zjevně syntetická, v zásadě sporu, jako slavný *Wolff* nebo v jeho šlépějích krácející důvtipný *Baumgarten*. Naproti tomu se s náznakem tohoto dělení setkávám již v *Lockových* esejích o lidské rozvažovací schopnosti*. Neboť ve čtvrté knize, v § 9 třetí kapitoly a násl., když nejprve pojednal o různém spojování představ v soudech a o jejich zdrojích, z nichž jeden klade do identity nebo kontradikce (analytické soudy), druhý však do existence představ v myslícím subjektu (syntetické soudy), doznává v § 10, že naše poznání (*a priori*) o druhém zdroji je velmi omezené, ba že o něm nevíme téměř nic. Avšak v tom, co *Locke* praví o tomto způsobu poznání, je tak málo určitého a systematického, že se nelze divit, když se to nikomu, *Huma* nevyjímaje, nestalo pobídkou k přemýšlení o větech tohoto typu. Neboť takovým všeobecným, a přece určitým principům se člověk nenaučí snadno od jiných, jimž pouze nejasně tanuly na mysli. Musíme k nim nejprve dospět sami vlastním přemýšlením, a pak je nalzáme i jinde, kde bychom o ně předtím jistě nebyli ani zavádili, protože ani sami autoři nevěděli, že taková myšlenka tvoří základ jejich vlastních úvah. Zato ti, co sami nikdy nemyslí, mají přece dost bystrozraku, aby všechno, co jim bylo ukázáno, vyslídili v tom, co už bylo řečeno dříve, kde to však přesto předtím nikdo spatřit nedokázal.

* John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*. 1690. Německý překlad, jehož Kant užíval, je z r. 1757. Pozn. vydáv.

Všeobecná otázka Prolegomen:

Je metafyzika vůbec možná?

§ 4.

Kdyby metafyzika, která by se dokázala uplatnit jako věda, vskutku existovala, kdyby se dalo říci: zde máte metafyziku, té se stačí pouze naučit a ona vás už neodolatelně a nezměnitelně přesvědčí o své pravdivosti, pak by tato otázka byla zbytečná a zůstala by pouze jiná, která by byla spíše zkouškou našeho ostrovtipu než důkazem existence věci samé, totiž otázka, *jak je metafyzika možná* a jak si rozum počíná, aby k ní dospěl. Jenže v této věci to nemá lidský rozum tak snadné. Není možné ukázat na jedinou knihu, jako se třeba odkazuje na *Euklida*, a říci: tohle je metafyzika, zde dojdete nejpřednějšího cíle této vědy, totiž poznání nejvyšší bytosti a příštího světa, a to dokázaného z principů čistého rozumu. Mohou nám být totiž předloženy mnohé věty, které jsou apodikticky jisté a nikdy nepopřené, jež jsou však vesměs analytické a týkají se více látky a stavebních pomůcek k metafyzice než rozšiřování poznání, což přece má být v metafyzice naším nejvlastnějším záměrem (§ 2, písm. c). Třebaže nám však předložíte také věty syntetické (např. zásadu dostatečného důvodu), které jste sice nedokázali z pouhého rozumu, tudíž – jak bylo přece vaší povinností – *a priori*, které vám však přesto rádi připustíme, upadáte nicméně – chcete-li jich použít k svému hlavnímu cíli – do tak nepřipustných a nejistých tvrzení, že proto v každé době jedna metafyzika nutně odporovala druhé, buď pokud jde o vlastní metafyzické teze, nebo o jejich důkazy, a tím se sama připravila o nárok na trvalé uznání. Pokusy takovouto vědu vytvořit byly bezpochyby dokonce hlavní příčinou toho, že tak záhy vznikl skepticismus – způsob myšlení, při němž rozum zachází sám se sebou tak násilně, že mohl vzniknout jen z úplného zoufalství nad tím, že nelze vyhovět nejdůležitějším rozumovým intencím. Vždyť dlouho před tím, než se začala metodicky zkoumat příroda, zpytoval

člověk izolovaně pouze svůj rozum, který byl již do jisté míry vytříben každodenní zkušeností, protože rozum máme přece vždycky s sebou, zatímco přírodní zákony musí být vesměs namáhavě vyhledávány: a tak vyplula metafyzika na povrch jako pěna, avšak takovým způsobem, že jakmile se rozplynula ta, z níž lidé čerpali, ukázala se na povrchu hned jiná, kterou vždy někteří horlivě sbírali, zatímco jiní si připadali moudří jen proto, že se posmívali marné námaze těch prvních, místo aby hledali hlubší příčinu tohoto úkazu.*

Znechucení tedy dogmatismem, který nás o ničem nepoučí, a zároveň skepticismem, který nám už ani nic neslibuje, dokonce ani klid přípustné nevědomosti, pobízení důležitostí poznání, jakého je nám třeba, a plni nedůvěry v důsledku dlouhé zkušenosti s každým poznáním, jež se domníváme mít nebo jež se nám nabízí z titulu čistého rozumu, máme už jen jedinou otázku: *Je metafyzika vůbec možná?* A podle toho, jaká bude odpověď na tuto otázku, můžeme zaříditi svůj budoucí postup. Odpovědět na ni však nesmíme skeptickými námitkami proti jistým tvrzením skutečně existující metafyziky (vždyť teď ještě žádnou nepřipouštíme), nýbrž pomocí zatím ještě *problematického* pojmu takové vědy.

V *Kritice čistého rozumu* jsem se touto otázkou záměrně zabýval *synteticky*, tj. tak, že jsem zkoumal samotný čistý rozum a snažil se přímo v tomto zdroji principiálně určit jak elementární složky, tak i zákony jejich čistého užívání. Je to těžká práce a vyžaduje čtenáře odhodlaného vmýšlet se postupně do systému, který předem nečiní svým základem žádnou jinou danost než rozum sám a hledí tedy vyvodit poznání z jeho zárodečných prvků, aniž se opírá o nějaký fakt. Naproti tomu mají být *Prolegomena* jakýmsi průpravným cvičením; mají spíše naznačit, co je třeba činit, aby určitá věda byla pokud možno vybudována, než ji rovnou vykládat. Musí se tedy opírat o něco, co je už spolehlivě známo, z čeho lze s důvěrou vycházet a postoupit tak až k pramenům, které dosud neznáme a jejichž objev nám vysvětlí nejen to, co jsme již věděli, nýbrž zároveň ozřejmí též okruh mnoha poznatků, které pocházejí veskrze z týchž zdrojů.

* Nyní následovalo pět odstavců, jež byly na podnět *Vaihingerův* zařazeny do § 2 (viz výše). *Pozn. překl.*

Metodický postup *Prolegomen*, zejména těchto, která mají být přípravou k budoucí metafyzice, bude tedy *analytický*.

I když nemůžeme předpokládat, že metafyzika jako věda *skutečně* existuje, přece můžeme naštěstí spolehlivě říci, že je nám skutečně dáno určité čisté syntetické poznání *a priori*, totiž *čistá matematika* a *čistá přírodověda*; neboť ty obě obsahují věty, které jsou vesměs uznávány za apodikticky jisté, zčásti z pouhého rozumu, zčásti na základě všeobecně se shodující zkušenosti, a přesto na zkušenosti jakoby nezávislé. Máme tedy alespoň nějaké *nepopiratelné* syntetické poznání *a priori* a nesmíme se ptát, je-li možné (neboť je skutečné), nýbrž jenom *jak je možné*, abychom z principu jeho možnosti mohli odvodit též možnost všeho ostatního takového poznání.

Všeobecná otázka Prolegomen:

Jak je možné poznání z čistého rozumu?

§ 5.

Viděli jsme výše velmi výrazný rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy. Možnost analytických vět byla snadno pochopitelná, poněvadž spočívá výlučně na zásadě sporu. Možnost syntetických vět *a posteriori*, tj. takových, které čerpáme ze zkušenosti, rovněž nepotřebuje žádné zvláštní objasňování; zkušenost totiž není nic jiného než nepřetržitě slučování (syntéza) vjemů. Zbývají nám tedy jen syntetické věty *a priori*, jejichž možnost musíme hledat nebo zkoumat, poněvadž spočívá nutně na jiných principech než na zásadě sporu.

Nesmíme zde však teprve hledat *možnost* takových vět, tj. ptát se, zda se mohou vyskytnout. Neboť mnohé z nich jsou skutečně dány, a to jako nepopiratelně jisté; a jelikož metoda, kterou se nyní řídíme, má být analytická, začneme tím, že takové syntetické, ale čisté rozumové poznání skutečně existuje; potom však musíme přece jen *zkoumat* důvod této možnosti a ptát se, *jak je toto poznání možné*, abychom z principů jeho možnosti dovedli určit podmínky jeho užívání i jeho dosah a hranice. Vyjádříme-li vlastní úlohu, na níž všechno záleží, se školskou přesností, zní tedy takto:

Jak jsou možné syntetické věty a priori?

Tuto otázku jsem kvůli přístupnosti vyjádřil výše poněkud jinak, totiž jako otázku po poznání z čistého rozumu, což jsem tentokrát mohl právě tak dobře učinit bez újmy pro pochopení toho, oč nám jde: když zde totiž běží jediné o metafyziku a její zdroje, bude mít, jak doufám, po výše učiněných připomínkách každý stále na paměti, že hovoříme-li zde o čistém rozumovém poznání, nemíníme nikdy poznání analytické, nýbrž jen syntetické*.

* Nelze zabránit tomu, aby poznání postupující stále dál neshledalo na příště nedostatečnými jisté výrazy, které se staly již klasickými a pocházejí

Na vyřešení této úlohy pak cele závisí to, zda ob stojí nebo padne metafyzika, tudíž její existence. Kdyby někdo podával svá metafyzická tvrzení sebevěrohodněji a kdyby hromadil úsudek na úsudek až k zalknutí, jestliže předtím nedokázal odpovědět na svrchu položenou otázku, jsem oprávněn říci, že je to vše jalová, nezdůvodněná filozofie a nepravá moudrost. Hovoříš prostřednictvím čistého rozumu a namlouváš si, že tím už také vytváříš poznatky *a priori*, zatímco neděláš nic víc, než že analyzuješ dané pojmy, ale nadto předstíráš nová pojmová spojení, která nespočívají na zásadě sporu, ale o nichž se přesto domníváš, že je chápeš nezávisle na veškeré zkušenosti; jak k tomu dospíváš a jak chceš ospravedlnit takové troufalé domněnky? Nemůžeme ti dovolit, aby ses dovolával obecného lidského rozumu, neboť to je svědek, jehož vážnost spočívá jen na veřejně požívané pověsti.

Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.* *Horatius*

Zodpovědět tuto otázku je však stejně nezbytné jako obtížné; a ačkoli hlavní příčina, proč se už dávno na ni nehledala odpověď, spočívá v tom, že dosud nikoho vůbec ani nenapadlo, že je možné se na něco takového ptát, je také ještě druhá příčina, spočívající v tom, že uspokojivá odpověď na takovouto otázku vyžaduje vytrvalější, hlubší a namáhavější přemýšlení nežli to nejobsáhlejší metafyzické dílo, které svému autorovi slibovalo nesmrtelnost, jakmile spatřilo světlo světa. Každý soudný čtenář, který pečlivě promýšlí, čeho si tato úloha žádá, musí ji zpočátku — zaleknut její obtížností

ještě z dětského věku vědy, a aby se jisté jejich nové a přiměřenější užívání nedostalo do určitého nebezpečí záměny s dřívějším. Analytická metoda jakožto protiklad syntetické je něco úplně jiného než souhrn analytických vět: znamená jen tolik, že se z toho, co se shledá, vychází, jako by to bylo dáno, a že se odtud postupuje k podmínkám, za nichž je to hledané jedině možné. Při tomto způsobu naučného výkladu vychází se začasté ze samých syntetických vět, čehož příkladem je matematická analýza; mohl by se proto nazývat spíše postupem *regresivním* na rozdíl od postupu syntetického či *progresivního*. Název analytika se vyskytuje též v logice, kde se jím označuje jeden z hlavních úseků této vědy, totiž logika pravdivosti, a klade se proti dialektice, aniž se hledí na to, zda jsou poznatky k ní patřící analytické nebo syntetické.

* Nevěřím ničemu, co mi takto dokazuješ, a ošklivím si to. Epist. II, 3, 188. (Překl.)

— považovat za neřešitelnou, a kdyby skutečně nebylo oněch čistých syntetických poznatků *a priori*, za zhola nemožnou; což se vskutku stalo *Davidu Humovi*, třebaže si otázku zdaleka nepředstavoval v té obecnosti, jak tomu je a nutně musí být zde, má-li odpověď rozhodnout o celé metafyzice. Neboť jak je možné, pravil ten nadmíru bystrý muž, že je-li mi dán jistý pojem, mohu jít zaň dál a spojit s ním pojem jiný, který v onom prvním není vůbec obsažen, a to takovým způsobem, jako kdyby k němu *nutně* patřil? Jenom zkušenost nám může přiblížit taková spojení (tak usuzoval *Hume* z oné obtíže, kterou považoval za důkaz nemožnosti), takže všechna ona domnělá nutnost nebo údajné apriorní poznání, což je totéž, není nic jiného než dlouhý zvyk shledávat něco pravdivým a považovat proto subjektivní nutnost za objektivní.

Jestliže si čtenář stěžuje na obtížnost a námahu, jakou mu působím řešením této úlohy, pak nechť učiní pokus vyřešit ji sám způsobem snadnějším. Snad se potom bude cítit zavázán tomu, kdo za něho podstoupil tak hlubokou badatelskou práci, ba snad dá dokonce najevo jistý podiv nad tím, jak snadné je ještě řešení, které jsme vzhledem k povaze věci dokázali podat; vyžádalo si dlouholeté námahy, než mohla být tato úloha vyřešena v celé obecnosti (v tom smyslu, jak tohoto slova užívají matematikové, tj. způsobem vyhovujícím všem případům) a nakonec též vyložena analytickou formou, jak se s ní zde čtenář shledá.

Všem metafyzikům je proto slavnostně a po zákonu zastavena činnost až do té doby, než uspokojivě odpovědí na otázku: *Jak jsou možné syntetické poznatky a priori?* Vždyť jedině v této odpovědi spočívá jejich pověření, kterým by se museli vykázat, mají-li ve jménu čistého rozumu u nás něco pořídit; bez ní však nemohou očekávat nic jiného, než že je soudní lidé, kteří byli již tak často zaskočeni, odmítnou bez jakéhokoli dalšího zkoumání jejich přínosu.

Chtějí-li však provozovat svou živnost nikoli jako *vědu*, nýbrž jako *umění* povzbudivého a obecnému lidskému rozumu uzpůsobeného přemlouvání, nelze jim v tomto počínání dobře zbraňovat. Budou pak hovořit skromnou řečí rozumné víry a připustí, že nemohou o tom, co leží za hranicemi veškeré možné zkušenosti, dokonce ani *vyslovovat domněnky*, neřku-li něco o tom *vědět*, ale smějí pouze brát

za prokázáno (a to nikoli k spekulativnímu použití, neboť toho se musí zříci, nýbrž jedině k praktickému) *cosi*, co může v životě sloužit k řízení rozvažovací schopnosti a vůle, ba bez čeho se nelze obejít. Jen tak budou moci být nazýváni užitečnými a moudrymi muži, a to tím spíše, čím úplněji se zřeknou titulu metafyziků; neboť metafyzikové chtějí být spekulativními filozofy, a poněvadž tam, kde jde o soudy *a priori*, se nelze spokojit jalovými pravděpodobnostmi (vždyť co se vydává za poznání *a priori*, je tím již zároveň prohlášeno za nutné), nemůžeme jim dovolit, aby si zahrávali s domněnkami, nýbrž jejich tvrzení musí být buď vědecké, nebo není naprosto k ničemu.

Dá se říci, že celá transcendentální filozofie, která nutně předchází veškeré metafyzice, není naprosto ničím jiným než úplným řešením otázky zde položené, jenomže systematicky uspořádaným a zevrubným, a že tedy dosud žádnou transcendentální filozofii nemáme. Neboť to, co se takto nazývá, je vlastně částí metafyziky; transcendentální věda má však teprve zjednat možnost pro metafyziku a musí tedy každé metafyzice předcházet. Je-li zde tedy zapotřebí celé vědy, ke všemu ještě zbavené veškeré pomoci od jiných disciplín, tudíž vědy zcela nové, jen aby byla uspokojivě zodpovězena jediná otázka, pak se též nikdo nesmí divit, jestliže řešení této otázky je spojeno s námahou a těžkostmi, ba dokonce s určitou dávkou nejasnosti.

Když tedy nyní přikročíme k tomuto řešení, a to pomocí analytické metody, při níž předpokládáme, že takové poznatky z čistého rozumu skutečně existují, pak se můžeme odvolat jen na dvě vědy teoretického poznání (o němž je zde jediné řeč), totiž na *čistou matematiku* a *čistou přírodovědu*; neboť jen ony nám mohou názorně zpřístupnit své předměty, a proto též, kdyby se v nich případně vyskytlo nějaké poznání *a priori*, mohou *in concreto* ukázat jeho pravdivost čili shodu s objektem, tj. jeho *skutečnost*, od níž pak by bylo možno postupovat analytickou cestou k důvodu možnosti apriorního poznání. To nám velmi ulehčí práci, při níž nejsou všeobecné úvahy na fakta pouze aplikovány, nýbrž přímo z nich vycházejí, místo aby musely být úplně *in abstracto* odvozovány syntetickým postupem z pojmů.

Abychom však od těchto skutečných a zároveň zdůvodněných čistých poznatků *a priori* mohli dospět až k poznání možnému, které hledáme, totiž k metafyzice jako vědě, musíme do své hlavní otázky zahrnout také to, co k ní dává popud, co jakožto pouze přirozeně dané, ač z hlediska své pravdivosti nikoli nepodezřelé poznání *a priori* je jejím podkladem a co, zpracováno bez jakéhokoli kritického zkoumání jeho možnosti, bývá obvykle již nazýváno metafyzikou: jedním slovem přirozenou dispozici k takové vědě. Tak se naše hlavní transcendentální otázka dělí na čtyři otázky jiné, na něž budeme postupně hledat odpověď:

1. *Jak je možná čistá matematika?*
2. *Jak je možná čistá přírodověda?*
3. *Jak je vůbec možná metafyzika?*
4. *Jak je možná metafyzika jako věda?*

Vidíme, že ačkoli řešení těchto otázek má hlavně zpřístupnit podstatný obsah *Kritiky čistého rozumu*, usiluje přece jen také o *cosi* specifického, co vzato samo o sobě zasluhuje rovněž pozornost, totiž aby se k uvedeným vědám hledaly zdroje v samém rozumu, aby tak byla prakticky probádána a změřena jeho schopnost poznávat něco *a priori*. Z toho ovšem mají prospěch i tyto vědy samotné, ne-li obsahově, tedy přece pokud jde o jejich správné užívání, a zároveň to slouží jako popud, aby byla lépe objasněna vlastní povaha zmíněných věd, neboť tak samy připravují půdu pro vyšší, obecnější otázku po jejich společném původu.